

Լստուծոյ սրբալոյս մեռնի գտանիւն ,
իրաւի մեծ ցնծութիւն և ուրախու-
թիւն եղև ազգիս մերոյ որք բնակեալք
են յերկիրս Հնդկաց : Իրաւի մեծ արար
տէր զողորմութիւն իւր առ ազգս մեր
Հայոց . զի 'ի յայսմ դառն ժամանա-
կիս , Լստուծոյ ամենաքաղցր գթու-
թեամբն՝ նոր փրկարար սքանչելիք ե-
րևեցաւ յայտնապէս 'ի մէջ Հայկազեան
ազգիս մերոյ : Բայց զայս ևս յայտ առ-
նեմ յաղագս անպատմելի ցնծութեան
և ուրախութեան սրտիս և հոգւոյս .
զի աստուածագործ սուրբ մեռնս այս՝
զոր ընդ անարժանիս նուիրեալ առա-
քեցեր յերկիրս այս , մեծի սրբազա-
նի տէրութեանդ նախկին և անդրա-
նիկ շնորհաբաշխութեան սրբալոյս մե-
ռնօրհնէքի պտուղն էր . որ 'ի ժամ
օրհնութեան և կարգ կատարելոյ սրբ-
բազնագործ իւղոյն , անարժանս ևս
նոյնժամն ներկայացեալ ականատես
էաք 'ի սուրբ Լ. Թողդ ցանկալի 'ի մէջ
մեծահանգէս բազմութեանցն : Ասն
որոյ բիւր գոհութիւն և փառք Լստու-
ծոյ բարերարին , որ այսպիսի հրաշա-
պատում սքանչելեօք սուրբ մեռնին
ազատեցաք 'ի ծովու և 'ի գազանաց :
Աինչ 'ի ծովէն զերծաք , 15 անձինք
էաք . 5 Հայոց ազգ էաք որպէս 'ի վե-
րոյ յանուանէ գրեալ եմ . և հնգե-
քեանքս ևս ապրեցաք անփնաս թէ 'ի
ծովու և թէ 'ի ձեռաց գազանաց :
Բայց 'ի մնացեալ ընկերացն մերոց , 'ի
մէջ ճանկալին երեք թուրք և երկու
Ֆռանկ չար գազանն տարաւ . և մին
Ֆռանկ մեռաւ . իսկ այլ մնացեալքս
15 մարդկանց , ինն անձինք ազատե-
ցաք վերջապէս թէ մեք և թէ նոքա :
Սուրբ մեռնն որ գտաք , ընդ մեզ ե-
ղեալ թուրքերն և Ֆռանկքն ևս տեսին
և վկայեն մինչև ցայսօր . բայց մեզ ոչ
է փոյթ վասն նոցին վկայութեանն :
Ար և վերջապէս զայս ամենայն բանքս
և պատմութիւնս՝ առաջի ամենամեծին
Լստուծոյ ճշմարտութեամբ գրեալ ծա-
նուցի սրբազանի Տեառնդ իմոյ . և բա-
զում բանք զանց արարեալ թողի յա-
ղագս երկարութեանն զի մի ձանձրու-

թիւն երևիցի Տեառնդ , և կամայլոց
ընթերցողաց և ունկնդրողաց . զի 'ի
տեղս բարեպաշտօնք ոմանք բազում
անգամ խնդրեցին 'ի մէջ զի զամենայն
անցսն մեր գրել որպէս զպատմութիւն ,
և տալ իւրեանց իբր նորալուր բան . իսկ
մեք ոչ յանձն առանք . այլ այժմ հարկն
ստիպեաց , զոր պարտ էր զամենայն որ-
պիսութիւնս և անցսն մեր գրով ծանու-
ցանել գերաւիառ Տեառնդ իմոյ :

Գրեցաւ ձեռամբ իմով 'ի յերկիրս Հնդկաց 'ի
Բանկալայ գաւառին 'ի Սէյտապատ կոչեցեալ
քաղաքն . 'ի թուականիս մերոյ ՌՄԺԲ (1763) . և
'ի յունվար ամսեանն 15՝ յօրն սուրբ Սարգսի պա-
սի չորեքշաբթին :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Լուրովիկոս ԺՁին վարքն ու մահը ¹ :

Երբոր քնէն կ'արթննար՝ նորէն իր
զբաղանացը ձեռք կը զարնէր . ու ես
քովը նստած աչքին առջև գեղազրու-
թեան ² դաս կու տայի որդւոյն . և որ-
պէս զի աւելի օգտակար ըլլայ՝ Սոն-
թեփիէոյի և ուրիշ երևելի հեղինակաց
գրուածոց մէջէն աղէկ կտորները օրի-
նակել կու տայի : Բասը լմննալէն վեր-
ջը իշխանին հետ Եղիսաբեթ խաթու-
նին խուցը կ'երթայի , ուր գնաիկ և
կամ ուրիշ խաղ մը կը խաղայի հետը :
Իրիկուան դէմ թագաւորական ընտա-
նիքը սեղանատախտակի մը չորս կողմը
նստած՝ մինչև ժամը 8 ուշ կը դնէին
պատմական և կամ ուրիշ զուարճացու-
ցիչ կամ կրթական գրքի մը ընթերց-
մանը՝ զորն որ բարձր ձայնով կը կար-
դար թագուհին , և որուն փոխն 'ի փոխ
կ'օգնէր Եղիսաբեթ խաթունը . բայց
շատ անգամ կ'ըլլար՝ որ իրենց թշուառ
վիճակին յարմար գալով ընթերցման
նիւթը՝ տխրութեամբ կը լեցընէր խեղ-
ճերուն սիրտը . ետքը Եղիսաբեթ խա-

¹ Տես . հտ . ԺԳ , երես 329 . հտ . ԺԴ , էր .
170 , 240 , 320 , 368 . ԺԵ , 7 :

² Գլ . Calligraphie .

Թունին խուցը կ'երթային, ուր Թա-
գաւորին անդրանիկը ընթրիքը կ'ընէր,
ես ալ իրեն կը ծառայէի: Այն միջոցին
Թագաւորը տղաքը զուարճացնելու
համար գրատան գրքերուն մէկէն այլ
և այլ հանելուքներ կ'առաջարկէր ի-
րենց: Արբոր իշխանիկը կերակուրը կը
լմնցնէր, պառկելու կը պատրաստուէր,
որուն ես կ'օգնէի. Թագուհին բարձր
ձայնով իրեն ըսել կու տար, Ամալ
իշխանուհւոյն և Թուրզել Արքիզու-
հւոյն համար (որ իր դայեակն էր) իւր
շարադրած աղօթքները որ Աստուած
պահէ զիրենք ամէն վտանգներէ. բայց
երբ պահապանները դուրսն ըլլային,
խեղճ տղան զգուշութեան համար ցած
ձայնով կ'ըսէր այս երկու աղօթքները
որ անոնք չի լսեն: Աղօթքէն վերջը
պառկելու խուցը կը տանէր զինքը. ընդ-
հանրապէս աս միջոցին կը պատմէի Թա-
գուհւոյն գիտցած լուրերս և լրագրին
մէջէն իմացածներս. որովհետեւ չէին
Թողուր որ աշտարակը օրագիր մտնայ.
միայն լրագիր ծախող մը կար որ մաս-
նաւոր կերպով կը խաւրուէր որ ամէն
օր ժամը 7^{ին} կու գար, ու պատին կող-
մէն տաճարին բակը մօտենալով բարձր
ձայնով կը ծանուցանէր ազգային Ժո-
ղովքին և բանակին վերաբերեալ լրե-
րը. նոյն միջոցին ես ներսի խուցը կե-
ցած ուշ կը դնէի ամէն ըսածներուն:

Ամբ 9^{ին} Թագաւորը ընթրիքը կ'ը-
նէր, և նոյն միջոցին Թագուհին ու Ա-
ղիսաբէթ խաթունը փոփոխակի ընկե-
լութիւն կ'ընէին Տօֆէնին հետ. ես
ուզած կերակուրնին կը բերէի. և այն
միջոցին յարմար ատեն գտնելով ուզած
բաներնիս կը խօսէինք առանց վկայի:
Կերակրէն վերջը Թագաւորը Թագու-
հւոյն խուցը կ'երթար՝ ուր քիչ մը ատեն
կենալէն ետքը, բարի գիշեր մաղթե-
լով իրեն և քրոջը, ու տղաքը գիրկը ա-
ռած պագնելէն վերջը՝ պառկելու խու-
ցը կը քաշուէր, ուր ինչուան կէս գիշեր
կարդալով կ'անցնէր. նոյնպէս Թա-
գուհին ալ և իշխանուհիները իրենց
խուցը կը քաշուէին. և քաղաքական
զինուոր մը պահպանութիւն կ'ընէր ին-

չուան առտու մէջ տեղի խուցը կեցած,
որն որ խաթուններուն խուցը կը բաժ-
նէր իրարմէ. ուրիշ զինուոր մըն ալ
Թագաւորին պահպանութիւն կ'ընէր:
Աս միշտ Թագաւորին խուցը կը պառ-
կէի. բայց ինքը ինչուան որ նոր պահա-
պան քաղաքական պաշտօնեան չգար՝
անկողին չէր մտնէր, որպէս զի իմանայ
ինչ տեսակ մարդ ըլլալը. ու Թէ որ
չճանչնար զինքը, զիս կը խաւրէր որ
երթամանունը հարցնեմ: Այս պահ-
պանութեան համար դրուած քաղա-
քական պաշտօնեաները մէյմը առաւօ-
տեան 11^{ին}, մէյմը երեկոյեան 5^{ին}, մէյ-
մ' ալ կէս գիշերուն կը փոխուէին: Այս
ոճով կ'ապրէր Թագաւորը քանի որ աշ-
տարակին մէջն էր, այսինքն մինչև
Ապտեմբերի երեսներորդ օրը: Արդ
մեր առջի պատմութեան կարգը դանք:

Ապտեմբերի 4^{ին} Ահդիոնին քար-
տուղարը աշտարակը եկաւ, 2,000 Ֆռ.
գումար մը բերելով Թագաւորին, և
ընդունելութեան գիրը ուղեց իրմէ.
Թագաւորը յանձնեց իրեն որ 526 Ֆռ.
Պ. Հիւին տայ որ կանխիկ տուած էր
իրեն, երբոր Թագաւորին ծառայու-
թեան մէջն էր. Ահդիոնն ալ խօսք
տուաւ կատարելու: Ազգային օրինա-
դիր Ժողովքը 500,000 Ֆռանք սահմա-
նէր էր Թագաւորին և իր ընտանեացը
հաճարին աշտարակին մէջ կենալու մի-
ջոցին համար. բայց այսչափ ստակէն
2,000 Ֆռանք միայն տուին իրեն: Աեռ
ինչուան այն ատեն յայտնի չէր ազ-
գային Ժողովքին աս բանիս պարագլուխ
եղողներուն միտքն ու չար խորհուրդ-
ները, և կամ Թէ չէր համարձակեր ատ
խորհուրդներուն հետեւելու: Արկու
օր վերջը Աղիսաբէթ խաթունը Ամ-
պալ իշխանուհւոյն աշտարակէն ելլալու
ատեն հոն Թողած մանր մունր բաները
Ժողովել տուաւ, զորոնք բոլորը մէկ-
տեղ կապոց մը ընելով քանի մը տող
նամակով իր առջի սենեկապետ աղա-
խնոյն խրկեցի. բայց ետքէն իմացայ որ
Թէ կապոցը և Թէ նամակը աներևոյթ
եղեր էին:

Աշտարակին պահպանութեան հա-

մար խաւրուած պաշտօնեաներէն խիստ լաւ կ'իմացուէր՝ թէ ինչպիսի անպիտան մարդիկ ձեռնառու և գործակից եղած էին օգոստոսի 10^{ին} խռովութեանը և սեպտեմբերի 2^{ին} կոտորածին :

() ր մը Ղէմն անունով քաղաքական պաշտօնեայ մը , որն որ անգղիարենի ուսուցիչ էր , լրբութեամբ թագաւորին հետ ընթերցանութեան խուցը մը տաւ և անմիջապէս քովը գնաց նստաւ . թագաւորը քաղցրութեամբ մը ըսաւ իրեն թէ իր առջի պաշտօնակիցները զինքը միշտ մինակ կը թողուին . և թէ դուռը կէս մը բաց ձգելով ալ կրնար իր վրայ հսկել , և թէ խուցը երկու հոգւոյ համար շատ պզտիկ էր . Ղէմն իր կուպիտ կերպը չփոխեց , և թագաւորը ստիպուեցաւ լռել , որով չկրցաւ առաջ տանիլ իր սովորական ընթերցանութիւնը . և ուր որ երթար՝ աս լիբեմարդն ալ քովէն չէր բաժնուեր :

() ր մը թագաւորը երբոր անկողնէն ելաւ , կարծելով որ մոռցեր են նոյն գիշեր իր խցին քով կեցած պահապանը փոխելու , խղճալով վրան , ուզեց քանի մը սիրալիր խօսքերով իր ցաւը յայտնել : Պահապանը աս քաղցր և մարդասիրական կերպին կոպիտ և նախատական խօսքերով պատասխան տուաւ , ըսելով . “ () իս հոս դրեր են որ վրադ աչք ունենամ , և ոչ եթէ դուն իմ բաներուս խառնուիս ,” . և առանց գլուխը բանալու դէպ'ի իրեն մօտենալով ըսաւ : “ Բընաւ մէկը , բայց ևս առաւել դուն իրաւունք չունիս իմ բաներուս խառնուելու ,” . և ասանկ լրբութեամբ անցուց բոլոր օրը : Ա երջէն իմացայ որ Սէօնիէ կը կոչուի եղեր աս մարդս :

Ա ըբէր անունով ուրիշ պահապան մըն ալ (որ բժիշկ էր) , օր մը Տօֆէնի դքսին գրութեան դաս տալու ատենս թագուհւոյն խուցը , հոն ինքն ալ ներկայ գտնուեցաւ . և ուզելով բան ծախել մեզի՝ սկսաւ երկայն բարակ ձանձրանալի ճառ մը խօսիլ հասարակապետական դաստիարակութեան վրայօք , և թէ ինչպէս պէտք էր Տօֆէնի դուքսը նոյն կերպով կրթել , և գլուխը տաք-

ցած կը պնդէր և կը հաստատէր թէ միշտ պէտք է այն ապստամբական գրքերը ձեռքը կարդալու տալ : Աւրիշ մըն ալ որ թագուհւոյն իր որդւոցը գաղղիացւոց պատմութիւնը կարդալու ատեն ներկայ էր , տեսնալով որ Պուրպոնի մարաջախտին Վաղղիոյ դէմ զէնք առնելուն պատմութեան կտորը կը կարդար , միտքը դրաւ թէ թագուհին աս օրինակովս կ'ուզէր իր որդին Վաղղիոյ դէմ գրգռել , և գնաց Վզգային ժողովոյն ամբաստանեց զինքը : Ես երբոր իմացայ աս բանս , թագուհւոյն իմացուցի եղածը , որն որ անկէց վերջը այնպիսի գրքեր ընտրեց կարդալու համար՝ որ կերպով մը կասկած չէին կրնար տալ իր բարի դիտաւորութեանը վրայ :

Աիմոն անունով կօշկակար մը՝ որ քաղաքական պաշտօնարանին սպայ եղած էր , և միանգամայն այն վեցերէն մէկը՝ որոնք տաճարին մէջի եղած նորոգութեանցը վերատեսուչ էին , աշտարակէն ամենեւին չէր հեռանար իր պաշտօնը ճիշդ կատարելու պատրուակաւ . և ամէն անգամ որ թագաւորական ընտանեաց կը հանդիպէր՝ միշտ նորանոր նախատական խօսքեր կը նետէր . շատ անգամ կ'ըլլար որ թագաւորին քով եկած միջոցը ես հոն կը գտնուէի , կը դառնար կ'ըսէր ինծի խաղտալուր ձայնով մը . “ Բլէրի , հարցուր Բաբէթին , թէ արդեօք բանի մը կարօտութիւն ունի թէ չէ , որպէս զի աւելորդ տեղը զիս անհանգիստ չընէ նորէն վեր գալու ,” . ես միշտ չէ կ'ըսէի : Այս այն Աիմոնն է , որուն խիստ և բարբարոս բնութեանը համար միայն , իր ձեռքը յանձնեցին Ա ուղովիկոսի դաստիարակութիւնը . և ինչ բաներ չքաշեց խեղճը աս անպիտանին ձեռքէն . ու ինչպէս որ շատ հաւանական է՝ ինքը եղաւ նաև գործի և պատճառ խեղճ պատանւոյն վաղահաս մահուանը :

Արքայորդւոյն Ա ուղովիկոսի թուաբանութեան դասը դիւրացընելու համար՝ թագուհւոյն հրամանաւր բազմապատկութեան աղիւսակ մը շինած էի . պահապաններէն մէկը տեսնալով զա-

սիկա՝ միտքը այնպէս դրաւ, իբրու թէ
 թագուհին աս աղիւսակիս ձեռքովը,
 ծածկաբար կը խօսէր արքայորդւոյն
 հետ. որով ստիպուեցան անկէց վերջը
 թուաբանութեան դասը վերջացընել:
 Նոյն բանը պատահեցաւ նաեւ ուրիշ
 բանի մը մէջն ալ: Թագուհին և իշ-
 խանուհիները իրենց բանտարգելութե-
 առջի շաբաթները պարապ չկենալու
 համար գորգ կը հիւսէին: Արքոր քա-
 նի մը աթոռի բազմոցներ շինեցին,
 թագուհին ապսպրեց ինծի որ զանոնք
 Սէթան դքսուհւոյն տանիմ. երբոր ես
 տանելու համար հրաման խնդրեցի պա-
 հապաններէն, իրենք կարծելով և միան-
 գամայն վախնալով որ գորգին վրայի
 ձևերը ծածկագրութեան նշանագիր-
 ներ ըլլան, անոր համար հրովարտակ
 մը հանել տուին որուն մէջ խստիւ կ'ար-
 գիլէին որ ամենեւին աշտարակէն դուրս
 չհանուին թագուհւոյն ու իշխանուհի-
 ներուն ձեռագործները: Աշտարակին
 մէջի եղած պաշտօնէիցմէ շատը ամէն
 անգամուն որ թագաւորին, արքայոր-
 դւոյն և իշխանուհիներուն անունը բե-
 րաննին առնէին՝ միշտ նախատական և
 կամ ծաղրելու ածական մը վրան կ'ա-
 ւելցընէին: ()ր մը Վիւլոյ անունով
 քաղաքական պաշտօնեայ մը լրբութիւն
 ըսաւ ինծի. « Թէ որ դահիճը չուզե-
 նայ աս չարագործ ընտանեաց գլուխը
 կտրելու, ես կ'ըլլամ դահիճ »:

Արքոր թագաւորը ընտանեօքը հան-
 դերձ քալելու կ'ելլար՝ հարկ էր որ խել
 մը պահանջներու դիմացէն անցնէր,
 որոնցմէ շատը պզտիկ աշտարակին ներ-
 սի կողմը կը կենային. երբոր քաղաքա-
 կան պաշտօնեայ մը և կամ Վեգէոն
 գնդին գլխաւորներէն մէկը հոնկէց
 կ'անցնէր, մէկէն զէնքերնին կը բարձրա-
 ցընէին, ու սովորական բարեւը կու
 տային անոնց. բայց երբոր թագաւորը
 անցնէր՝ դիտմամբ մէկէն զէնքերնին
 կամ վար կ'առնէին և կամ բոլորու-
 վին գետին կը կռթնցընէին: ()ր մը
 աս պահապաններէն մէկը թագաւորին
 խցին ներքին պատին վրայ այս խօսքս
 գրեր էր. « Վլուխ կտրելու գործիքը

միշտ պատրաստ կեցած է, և Վուդուի-
 կոս ԺԶ բռնաւորին կը սպասէ »: Թա-
 գաւորը կարգաց և ձայն չհանեց. ու
 երբ ուզեցի ես աւրել աս գրուածքը՝
 բացարձակապէս չուզեց:

Աշտարակին մէջ խոշոր անունով
 ուրիշ պահապան մըն ալ կար, որն որ
 ահուելի դէմքով և թանձր պեխերով
 մարդ մըն էր. ասիկա փայտահարի ըզ-
 գեստ մը հագած և գլուխը բրդէ սև
 գլխարկ մը դրած, մէջքէն ալ երկայն
 սուր մը կախած էր ու գօտիին վրայէն
 այլ և այլ մեծութեամբ խոշոր բանա-
 լիներ: Մէն անգամուն որ թագաւորը
 ուզենար պարտէզ կամ ուրիշ տեղ մը
 երթալ, մէկէն դրան դիմացը կու գար,
 և ինչուան որ թագաւորը չմօտենար՝
 դուռը չէր բանար. իբրեւ թէ հարկա-
 ւոր եղած բանալին կը փնտռէր, մէկդի
 կը հրէր զթագաւորը կոշտ շարժմամբ
 մը. ու միշտ ախորժ մը կը զգար թա-
 գաւորական ընտանիքը աս կերպով ըս-
 պասեցընել տալուն. վերջը աղաղակաւ
 մը դուռը բանալով շուտ մը անոնցմէ
 առաջ կը փութար, և սանդուխներէն
 վար իջնալով կ'երթար վերջի դրան քո-
 վը կը կենար, երկայն ծխաքարչ մը բե-
 րանն առած. և երբ նոյն դռնէն կ'անց-
 նէր թագաւորական ընտանիքը, կար-
 գաւ ամէն անցնողին երեսն 'ի վեր ծուխ
 կը փչէր, մանաւանդ իշխանուհիներուն:
 Հոն գտնուած ուրիշ ազգային պահա-
 պան զօրքերն ալ աս մարդուս ըրած ան-
 երեսութիւնները տեսնալով կը զուար-
 Զանային, և չորս կողմն առած՝ իւրա-
 քանչիւր անգամ ծուխ արձրկելուն բար-
 ձրաձայն կը ծիծաղէին. և ամէն ան-
 գամ մէյմէկ նախատական խօսք ալ
 վրան աւելցընելով. ոմանք ալ՝ այս տե-
 սարանէս աւելի զուարճանալու համար,
 աթոռնին հոն բերելով կարգաւ կը նըս-
 տէին, ու ճամբան կ'արգիլէին՝ որն որ
 արդէն խիստ նեղ էր: Վարտէզը քա-
 լելու ատեննին թնդանօթաձիգ զի-
 նուորները միացած կը սկսէին պարել,
 ու այլ և այլ ապստամբական ու անհա-
 մեստ երգեր երգել: Նոյն նախատինք-
 ները կը կրկնուէին երբոր աշտարակը

դառնային . ու շատ անգամ ասդիս ան-
դին պատերուն վրայ տեսակ տեսակ
նախատական ու լիրբ գրուածքներ մեծ
մեծ տառերով կը գրէին՝ որպէս զի աչ-
քերնէն չփախչի . օրինակի համար .
“ Վէ՛ր խա՛նուհը պիտի պարէ Կե-
նանք ինչպէս ան գէր խողը ծո՛մ պիտի
բռնէ Կեպք է խղրել պղտի Գայլէնը .
և այլն : Երբեմն ալ պատին վրայ կա-
խաղան մը կը քաշէին վրայէն մարդ մը
կախուած , ու տակը այսպէս գրած .
“ Լա-Գո՛ւլի-նոս օրի Բաղնի-ի ճը կ'ընէ ” : Եր-
բեմն ալ գլխատելու գործիք մը ու տա-
կը աս խօսքը գրած . “ Լա-Գո՛ւլի-նոս պար-
էի ճը մէջ կը լինէ . . . ” և այլն : Եւս կեր-
պով տանջանք մը կը դառնար խեղճե-
րուն քիչ մը ատեն պարտէզ քալելնին
որ շնորհեր էին իրենց : Յայտնի է որ
Թէ Թագաւորը և Թէ Թագուհին կըր-
նային համբերել առանց պարտէզ ելլե-
լու . բայց տղաքը որովհետև կարօտու-
թիւն ունէին քիչ մը օդ առնելու ու
զուարճանալու , ուստի անոնց սիրոյն
համար ամէն օր հազար ու մէկ նախա-
տական խօսքերու կը համբերէին ա-
ռանց ձայն մը հանելու :

Խեղճերուն այս դառն հալածանքը
երբեմն քիչ մը կը Թեթեւնար , բայց
չեմ կրնար ըսել Թէ արդեօք հաւատար-
մութեան եթէ կարեկցութեան զգա-
ցումն էր որ ընել կու տար աս բանս .
և որովհետև խիստ քիչ անգամ պատա-
հած են , անոր համար կարևոր կը հա-
մարիմ նշանակել հոս :

Երբիզու արուարձաններէն մարդ մը
որ գեղացիի կոկ զգեստ մը հագած
պահանջորդութիւն կ'ընէր Թագուհին
դրան դիմացը , միշտ ինծի կընայէր
գլխալիր աչքով մը , երբոր ես նախա-
սենեակը կեցած կը կարդայի . քիչ մը
վերջը ուզեցի աս մարդուս դիմացէն
անցնիլ . ասիկայ մէկէն զէնքը վեր բար-
ձրացընելով , պարկեշտ ձայնով մը ըսաւ
ինծի . “ Ես կրնար ասկից դուրս ել-
լալ . — Ինչո՞ւ , ըսի իրեն . — Լապարտքս
է , ըսաւ , որ միշտ աչք ունենամ վրադ .
— Եր սխալիս , ըսի իրեն . — Ինչպէս
պարօն , ըսաւ , դուն չես Թագաւո-

րը . — Ես ճանչնար ուրեմն զինքը .
— Ի՛նչ ամենեւին չեմ տեսած , պա-
րօն . շատ կը փափաքէի չէ հոս այլ ու-
րիշ տեղ տեսնել զինքը . — Ի՛նչ մը
ցած ձայնով խօսէ ըսի . ես հիմա դի-
մացի խուցը կը մտնեմ կէս բաց Թողով
դուռը , ուսկից կրնաս տեսնել զԹագա-
ւորը որ պատուհանին քով կեցած կը
կարդայ ” : Եւս մը գացի Թագուհւոյն
ըսի աս բանս , ու ինքն ալ Թագաւորին
իմացուց , որն որ երեսը դէպ 'ի դուռ
դարձընելով անանկ դիրքով մը կեցաւ որ
մարդը կարենայ տեսնել զինքը . և ես
շուտ մը պահանջօրդին քով դարձայ .
“ Մը պարօն , ըսաւ ինծի , ինչ բարի
մարդ է Թագաւորը , ինչպէս կը սիրէ
իր տղաքը : Խեղճին սիրտը այնպէս ե-
լաւ որ հազիւ կրնար խօսիլ : Ե՛կ չէ , կ'ը-
սէր ձեռքը կուրծքին վրայ դնելով , չեմ
կրնար հաւտալ որ այնչափ չարիք և վը-
նաս հասուցած ըլլայ մեզի այս մար-
դը ” . բայց վախնալով որ չըլլայ Թէ
սրտին սաստիկ այլայլութենէն բան մը
հանդիպի՝ մէկէն հեռացայ քովէն :

Ուրիշ պահապան մըն ալ , վայելուչ
դէմքով երիտասարդ մը , որ ծառազարդ
ճամբուն անդիի ծայրը կը կենար , շատ
անգամ դէմքին շարժուածքներէն ու
կերպերէն յայտնի կը ցուցընէր որ բան
մը կ'ուզէր իմացընել Թագաւորական
ընտանեաց . ուստի Եղիսաբէթ խա-
թունը դառնալու ատեն կերպով մը դէպ
'ի իրեն մօտեցաւ՝ տեսնալու համար Թէ
արդեօք բան մը ունի ըսելիք . իսկ ինքը
կամ վախնալով և կամ ամբջնալով բան
մը չըսաւ . բայց տեսայ որ աչքերէն ար-
ցունք կը վազէր , և նշան ըրաւ ինծի
որ քովի փայտի կտորներուն մէջ Թողթ
մը դրած էր . ես սկսայ փնտռել , ձեւ-
ցընելով Թէ արքայորդւոյն համար խա-
ղալու փայտի կտորներ կը Ժողվէի .
բայց քաղաքական պաշտօնեաները տես-
նելով հեռացուցին զիս անկէ . և արգի-
լեցին որ մէյմըն ալ պահապաններուն
քով չմօտենամ . ասանկով չկրցայ իմա-
նալ Թէ արդեօք ինչ հասկըցընել կ'ու-
զէր այն երիտասարդը :